

Szöts Zoltán

A Völgységi Múzeum szerepe az oktatásban és a tudományos ismeretterjesztésben (1987–2020)

A bonyhádi múzeumügy történetéből

Az oktatás szolgálatában

A bonyhádi, illetve a völgységi helytörténeti kutatások a 18. századi tájleíró, honismereti ismékig, Bél Mátyásig nyúlnak vissza. Az első szociográfia Bonyhádról a tudós plébános Egyed Antalé, Vörösmarty Mihály költőtársáé és barátjáé. Bonyhádon már százötven évvel ezelőtt is volt egy olyan muzeális közgyűjtemény, amely a nagyközönség rendelkezésére állt, és elsősorban az oktatást szolgálta. 1870. szeptember 6-án kezdődött a tanítás a Sárszentlőrincről idetelepített algimnáziumban, ahol már 1871-ben létesült régiség- és természetrajzi gyűjtemény.¹ Ez a kezdetben valószínűleg igen szerény anyag a gimnázium értesítőinek tanúsága szerint a következő ötven évben szépen gyarapodott. Mérőföldkő az 1893/94-es tanév, amelyről az értesítő nagyon tömören ennyit ír: „*A lengyeli kőkorszakbeli leletből 50 db méltóságos Apponyi S. gróf úr ajándéka.*” A mecénás Apponyi Sándor gróf – aki támogatta Wosinsky Mórt a lengyeli őskori leletek feltárásában, s aki a tudós pappal együtt 1895-ben megvetette a szekszárdi múzeum alapjait lengyeli kastélyának kincseivel – méltónak találta a bonyhádi régiségtárat a bővítésre.²

1912-ben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége és Országos Tanácsa az államilag segélyezett, ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium gyűjteményei között a könyvtárat, a régiségtárat és a természetrajzi tárat tartotta nyilván. A könyvtár a tanárok, az intézet fenntartói, illetve tanulói és kivételes esetekben mások számára is kölcsönzött könyveket. A régiséggyűjteményt viszont Posevitz Vilmos gimnáziumi tanár, a gyűjtemény őre vezetésével megnézhetette a nagyközönség is, ezért joggal tekinthetjük az intézmény régiségtárat Bonyhád első múzeumának. Az első világháború után pusztult el az anyag, gyarapodásról nincs nyom.

Fordulat 1940-ben állt be, amikor Horváth Olivér, a gimnázium rajz szakos tanára, a Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Egyesületének rendes tagja kezdeményezte a népművészeti tárgyak gyűjtését. Ennek célja a rajz tananyagában szereplő népművészeti alkotások megismertetése, megszerettetése és értékelése, a hagyományokhoz való ragaszkodás erősítése és elmélyítése volt. A gyűjtésben főleg az alsóbb osztályosok vettek részt, és 1943-ban már két vitrint töltöttek meg.³ A gimnázium üveges szekrényeinek néprajzi anyaga 1956-ban, a gimnázium fennállásának 150. évfordulója alkalmával terebélyesedett

1 Szöts 1989. 24–25.

2 GYALOG 1894. 44.

3 ZERINVÁRY 1943. 23.

iskolamúzeummá. A munka nagy részét Horváth Olivér és képzőművészeti szakköre végezte, Kolta László igazgató hathatós támogatásával.

1981 májusában a bonyhádi gimnázium az iskola fennállásának 175. évfordulóját ünnepelte. Az iskolai honismereti szakkör diákjai tanáraik segítségével kiállítást rendeztek. A padlásraktárból előkerülő régi tárlók újra megteltek kőkorszaki és bronzkori eszközökkel. Kiegészült mindez a könyvtár legértékesebb nyomtatványaival és a neves öregdiákoktól kapott könyvekkel. Az ünnepi megemlékezés után a kiállítás az emeleti előtérbe került állandó bemutatóként. Az évforduló érlelte meg az iskolamúzeum újjászületését. 1984. november 30-án beérett az iskola Szöts Zoltán tanár által vezetett honismereti szakkörének addigi munkája. Az iskolamúzeum elkészítésében Bonyhád két jeles helytörténésze, Kolta László és Solymár Imre is közreműködött.⁴

A Bonyhádi Evangélikus Gyűjtemény 2006. augusztus 31-én alakult meg. Célja, a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és jogelődjei múltjának kutatása, tárgyi és szellemi emlékeinek összegyűjtése. A gyűjtemény a régi könyvtárból, illetve egy iskolatörténeti-egyház történeti kiállításból állt. 2008. szeptember 25-én ünnepélyes keretek közt avatták fel a volt algimnázium épületében lévő teremben a régi tanári könyvtárat, amely megtekinthetővé vált az érdeklődő közönség számára, illetve ezzel párhuzamosan megkezdődött a könyvállomány szakszerű feldolgozása és állagmegóvása is, amely Antal Mária iskolai könyvtáros munkáját dicséri.

A gyűjtemény második termében található történeti kiállítás tárlókban mutatta be a bonyhádi evangélikus egyházközösség, illetve a sárszentlőrinci és a bonyhádi iskola fejlődését, tervezője és rendezője Nagy István, az iskola tanára volt.⁵

Múzeumi kísérletek

A Székely Múzeum megalapításának terve már 1945 júliusában megfogalmazódott: Kis-Várday Gyula bukovinai székely származású orvos kérte a főjegyző támogatását, hogy egy „Székely Néprajzi Múzeumot” hozhassanak létre a bonyhádi Honig-házban.⁶ 1945 őszén Tevelen, a szövetkezet választmányi ülésén bizottságot hoztak létre, de csak 1947. március 5-én alakították meg Bonyhádon a Székely Múzeum Egyesületet. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) hozzájárult Herepei János volt sepsiszentgyörgyi múzeumigazgató Bonyhádra helyezéséhez. A Központi Szövetkezet székháza adott ott-hont az egyesületnek.⁷ A VKM csak Herepei és hivatalsegége bérét állta, a működtetésre azonban már nem volt fedezet. A fennálló körülmények folytán erőfeszítéseinek legfőbb eredménye egy 1500 kötetes szakkönyvtár és a telepítések iratanyagának összeszedése lett.⁸ A 7725/1950. MMOK sz. rendelet alapján a bonyhádi Székely Múzeum Egyesületet megszüntették. A rendelet ezt helytelenül indokolta azzal, hogy az nem is volt jogilag

---

⁴ Szöts 1989. 25. A kollégium régi szárnyának emeletén 3 vitrinben a néprajzi anyag látható. Eckert Jánosné 2025.

⁵ NAGY 2017. 67. A „régii könyvestár” terme maradt meg, a gyűjtemény többi része raktárba került. Eckert Jánosné 2025.

⁶ TML IV.417. b. 1945.07.21. 2658. 9.d.

⁷ VTKSZÉ 1947. április 20, VM A 165/ 2005, VTKSZÉ 1947. június 5.1, VM D 2011.5.10.

⁸ V. KÁPOLNÁS 1996; BALASSA 1995.

múzeum. Valójában az 1948-as fordulat után sorra felszámolták a székelyek gazdasági és szellemi megmaradását szolgáló szervezeteket.⁹

1. kép: Egy tárgy a Bonyhádi Tájmuzeumból: Lőrincz Imre székely ház modellje a modulraktárban

Knábel Vilmos igazgató-tanító az ötvenes-hatvanas évek fordulóján kezdeményezte a Bonyhádi Tájmuzeum megteremtését. „Gyűjtő gárda” és „baráti kör” alakult, és a Községi Tanács és a Járási Művelődési Ház támogatásával 1962-ben a Rákóczi utca 28. sz. alatti két teremben helyezték el a gyűjteményt. Bonyhádi Márton, a község érdekes és értékes személyisége, aki egy személyben volt gyűjtő, restaurátor, múzeumőr és tárlatvezető, leltárt készítő muzeológus, hetente két nap kinyitotta a kis múzeumot a látogatók előtt. A gyűjteményt főleg a céhes korszak és a kihalóban lévő mesterségek tárgyai alkották. Fennmaradt az 1961-től 1963-ig vezetett kéziratos leltára, amely mintegy 300 tételt tartalmazott. Közel kétéves működést követően a kiállítás anyaga leltár nélküli, ömlesztett állapotában a szekszárdi múzeum használaton kívüli alagsori helyiségébe került.¹⁰

Ipartörténeti gyűjtemények

A Bél Mátyás-i honismereti tradíció folytatója a múlt század második felében Kolta László tanár volt helytörténeti iskolateremtő működésével. Kialakult a bonyhádi helytörténészek köre. 1977. április 1-jén, Bonyhád várossá nyilvánításakor a városi könyvtárban bemutatták a helyi üzemek múltját. Az ismertetésben a zománcárugyár is szerepelt. Még abban az esztendőben készült el gyűjteményük, amelyhez a megyei múzeum adta előbb kölcsön a vitrineket, majd ezeket a gyár megvásárolta. A gyűjtőmunkában Steib György vállalta az oroslánrészt. A kiállítás az új irodaépület folyosójára került. A gyár 2025 nyarán adta át az anyagot a Solymár Imre Városi Könyvtár állandó tárlatába.¹¹

⁹ VM A 165/ 2005; BODOR 1975.

¹⁰ BONYHÁDI 1962. 60–63.; SZÓTS 2011. 8–9.

¹¹ Steib György 1988; KOLTA 1975; STEIB – TARCSAY 1973; SZÓTS 2011. 9.

A Könnyűipari Minisztérium és a Bőripari Kutatóintézet kezdeményezésére Hagyományvédelmi Bizottság alakult a cipőgyárban, első ülésük 1977. február 7-én volt. Soós Csaba és Arndt Henrik után Bíró István lett a megbízott. A gépeket az Országos Műszaki Múzeum nyilvánította védetté 1983. július 22-i dátummal. Két gép került a Völgységi Múzeum első állandó kiállításába. Védetté nyilvánítottak 32 db 1950 és 1970 között készült cipőt is. A BONY Cipőipari Szövetkezet cipésműhely-rekonstrukcióját 1985-ben Tellér István és Ohmacht Józsefné vezetésével állították össze. A cipőgyár és a szövetkezet felszámolása után a cipők, a gyár fotógyűjteménye és a cipésműhely tárgyai a Völgységi Múzeum leltárába kerültek.¹²

A Völgységi Múzeum megalapítása

A népművészeti kincsekben gazdag Tolna megye a skanzenek kialakításában nem követte az 1968-ban megnyílt Göcseji Falumúzeumával országosan is példát adó Zala megyét vagy a '70-es években a Somogy megye szennai kezdeményezését. Baranya és Tolna megye a helyben megőrzött és helyreállított épületegyütteseket, az úgynevezett népművészeti tájházakat részesítette előnyben.

Tolna megye arculatát két jelentős etnikai átrendeződés alapozta meg. A török hódoltság után gyér magyar és rác (délszláv) lakosság maradt itt. A 18. század második feléig tartó újranepekedési folyamat eredménye a német telepesek nagyfokú térnyerése – akkor Tolnában 36 %, 1941-ben 27 %, a Völgységi járásban 75 % –, valamint a városi elem, a sziléziai zsidók bevándorlása volt. 1920 után a szerbek optálásuk eredményeként csak Medina és Grábóc településeken maradtak. A második világháború, a holokauszt, majd a német lakosság jelentős részének kitelepítése, végül a bukovinai székelyek, felvidéki magyarok betelepítése változtatta meg az etnikai képet. A Tolna megyei tájházprogram 1983-ban még nem tükrözte a megye sokszínűségét. A hét tájházból négy magyar, három német nemzetiségi volt, de továbbra sem volt a székelyeknek és a szerbeknek néprajzi gyűjteménye.¹³

A megyei múzeum ezt követően kiadta a bonyhádi tanácsnak a Bonyhádi Tájmuzeum rendezetlen anyagát. Ezt többszöri betörés gyérítette tovább, mígnem a tanács a gimnázium honismereti szakkörének gondozásába adta, és mentette azt, ami megmaradt. A gyűjtemény rendezésében és leltárba vételében közreműködött Solymár Imre is. Így talán nem véletlen, hogy amikor Tolna megye múzeumai 1985-ben egy tűzoltó múzeummal gyarapodtak, Bonyhád adott helyet az új létesítménynek.

Negyven év kísérletei után végre méltó kiállítás összegezte Bonyhád és környékének múltját: 1987. április 1-je, a Völgységi Múzeum felavatásának dátuma. A „*Völgység története és néprajza a 18–20. században*” című első állandó tárlatot a megyei múzeum Vadas Ferenc igazgató által vezetett stábjá rendezte, elvi alapozásában Kolta László működött közre. A megyei múzeum a kiállítóhely létrehozásával a völgységi táj néprajzát és történetét összegző állandó kiállítást teremtett, amelyben az itt élő németek, helyi magyarok, bukovinai székelyek lakáskultúráját bemutató szobabelsők is helyet kaptak. Kiemelhető

¹² Bíró István 1988; Bíró Jánosné 1987; Szóts 2011. 10.

¹³ ANDRÁSFALVY 1983. 4–15.

Glósz József és V. Kápolnás Mária történészek, Gémes Balázné néprajzos muzeológus és Mohai Vendel Lucia irodalomtörténész munkája.

A gyűjtésben közreműködött a gimnázium honismereti szakköre. A Bonyhádi Tájmuzeum tárgyai közül a kiállításba elhelyeztek a megyei múzeum leltárába és a restaurátorok gondozásába kerültek, a megmaradtak pedig megalapozták a Völgységi Múzeum tájmuzeum törzsgyűjteményét. A Nunkovics család emeletes, klasszicizáló, későbarokk épülete immár másodszer lett muzeális létesítmény.

A vármegyei múzeum kiállítóhelye (1987–1992)

A Völgységi Múzeum 1987-ben kapott minisztériumi engedélyt a megyei múzeum kiállítóhelyeként. A szakmai felügyelet a megyei múzeumé, az intézmény fenntartása a város feladata lett. A kiállítóhely élére 1987. július 1-től Szóts Zoltánt, a gimnázium történelem-földrajz szakos tanárát nevezték ki. Két szakalkalmazott és három takarító-teremőr státusszal indult az új közművelődési egység tevékenysége. A pénzügyi feladatokat a Vörösmarty Mihály Művelődési Központ gazdasági csoportja látta el. A kiállítóhelyi léttől a tájmuzeumi rang megszerzéséig terjedő időszakban a kapcsolatépítés a völgységi gondolat jegyében történt. A Völgységi Múzeum Baráti Köre tagságát tekintve már 1987-ben túllépett a városon, és a múzeum időszaki kiállításai is tükrözték ezt a törekvést.

A Völgységi Múzeum tájmuzeum tevékenysége 1992–2020

A működés szervezeti és személyi feltételei

A Völgységi Múzeum 1992. évi áprilisi működési engedélye óta működő tájmuzeum, amelynek gyűjtőterülete Bonyhád és a 20 község alkotta városkörnyék, ez a mai járási tagozódásban 25 települést jelent. Gyűjtőköre a néprajz, a nemzetiségi néprajz és a helytörténet; fenntartója Bonyhád Város Önkormányzata. 1992-ben a bonyhádi önkormányzat a helytörténész Solymár Imre elnökletével létrehozta a Völgységi Tájkutató Alapítványt, amelynek célja a múzeum támogatása és a kutatás táji szintre emelése.

A múzeumpedagógus nyugdíjba vonulása után a pályakezdő Csibi Krisztina néprajzos muzeológus alkalmazása végre a gyűjtőkörhöz illeszkedő megoldást jelentett. Az intézmény bevételeinek 90 %-a helyi önkormányzati támogatás. 1999-től megállapodása van a Gazdasági Ellátó Szervezettel pénzügyeinek intézésére. Pályázati pénzek, szponzori támogatások nélkül érdemi szakmai munkát szinte nem is végezhetek. 2005-től a kis-múzeumban három szakalkalmazott, egy történész múzeumvezető, egy néprajzos muzeológus, egy adattáros-pénztáros, egy közhasznú takarító-teremőr és egy gyűjteménykezelő alkotta a szűkebb stábot.

A Völgységi Tájkutató Alapítvány az Állami Foglalkoztatási Szolgálattól elnyert akkreditációval 2008-tól 2012-ig három megváltozott munkaképességű, részfoglalkozású munkatársat is alkalmazott: könyvelőt, adatrögzítőt és kulturális szervezőt. Az alapítvány az önkormányzat anyagi támogatásával időszaki Tourinform irodát működtetett 2009-től 2019-ig a múzeum épületében. Szervezeti változás, hogy az önkormányzat a Tűzoltó Múzeum kiállítóhelyét 2010. január 1-jével a Völgységi Múzeum kezelésébe adta.

A szűkebb stáb mellett konkrét feladatokra hosszabb-rövidebb időre dolgozott a MANDA-val kötött megállapodás szerint egy archivátor, egy részben a gyűjteményi feladatokat ellátó közhasznú adatrögzítő, egy felsőfokú pedagógiai asszisztensi végzettségű kapcsolattartó-koordinátor és egy főiskolai végzettségű német nemzetiségi bölcsész tárlatvezető.

Területi-intézményi szakmai munka

A tájmúzeumi szerep jegyében nemcsak időszakos tárlatok, hanem új állandó kiállítások is születtek. 1993-ban a helyi Német Ének-Zenei Egyesülettel együttműködve hozták létre Bonyhádon a Heimatstube-t a Magyarországi Németek Házában 1998-ban. Kakasfaluházában egy állandó kiállítás, az „*Amri néni szobája, Bukovinai székely lakószobák*” címmel, az első nem bonyhádi filia létesítését eredményezte. Az óvodatörténeti időszakos kiállításból született egy kis kötet és egy állandó óvodatörténeti kiállítás Bonyhádon.¹⁴ A bonyhádi Völgységi Múzeum törzsgyűjteménye a völgységi falvak viseleteiben gazdag, a már említett két filiájában is látható ezekből válogatás. 1998-ban a „*Perczel Mór katonái*” című időszakos kiállításból született meg a Perczel-emlékszoba a tábornok szülőházában.

Míg országosan a tájházak száma az 1970–80-as években ugrásszerűen növekedett, vármegyénkben és főleg a kistérségben ez inkább az 1990-es években és 2000 után jelentkezett. Új helyzetet teremtett a rendszerváltás, a nyolcvanas évek végén elinduló székelykörü mozgalom, a német egyesületek megszerveződése, majd a nemzetiségi önkormányzatok létrejötte. A helyi közösségek, köztük a német nemzetiségiek is, az önrendelkezéssel élve sorra hozták létre gyűjteményeiket. A völgységi kistérségben a 16 néprajzi jellegű gyűjteményből 15 rendelkezik német anyaggal. Egy-egy magán- és közgyűjtemény helyi magyar, tíz bukovinai székely, két felvidéki és egy cigány tárgyi anyagot őriz. A völgységi kistérségi-táji kapcsolatrendszer 16 néprajzi mellett 4 ipartörténeti (zománcgyár), ebből 3 bányászati (Nagymányok, Váralja, Bátaapáti) gyűjteményt foglalt magába.

A tájházvezetők fórumára először 2005-ben került sor Bonyhádon, melynek témája a *Tájházak és a turizmus* volt. Az áttörést 2006 hozta a fórum számára a *Tájházak és a nyilvántartás* tematikával kakasdi filiánkban. Az évenkénti rendszeres összejövetelek célja a Völgységben található kisgyűjtemények értékeinek megőrzése, szakmai szempontok érvényesítése a tájházak-tájszobák, kiállítások működtetésében. A Magyar Tájházszövetség keretében a Völgységi Múzeum 2008. május 18-i szakmai napján a *Tanösvény* programot ismertették. Még ebben az évben a kistérségben megalakuló *Közkincs kerekasztal* múzeumi tájházi munkacsoportjává vált fórumuk. 2009-ben a központi téma a tájházak és az oktatás volt. 2010-ben bekacsolódtak a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ megyei programjaiba. A múzeumigazgató 2012-től 2017-ig a MOKK megyei koordinátoraként továbbra is követte a tájházak sorsát. Időközben regisztrált tájházzá vált Mórágymellett Lengyel és Nagymányok helyi gyűjteménye, utóbbi az *Év tájháza* címet is elnyerte.

Kiállítások

A gyűjteményezést és az oktatást is szolgáló időszakos tárlatok rendezésére törekedtek a múzeum kurátorai, de szem előtt tartották a tájegység népeinek és meghatározó szemé-

¹⁴ MARKOVICS – SZÓTS 2004.

lyiségeinek, intézményeinek, szervezeteinek kiemelkedő szerepét is, figyelmet szenteltek a Völgység kisgyűjteményeire, a nyári idegenforgalom számára is vonzó, látványos tárlatokra.

2. kép: A zeneiskola szaxofon kvartette az első világháborús időszak kiállításán

2008-tól évente komoly pályázati támogatással néprajzi témájú időszak kiállítások sora valósult meg, amelyek legnagyobb értéke, hogy vándorkiállítás formájában a völgységi településekre is eljutottak. 2010-ben 3 tárlatot nyitottak: „*Élő Népművészet a Völgységben*”, „*A Völgység Látóvilága*”, „*Lebet wohl im Ehebund*” – „*Sok boldogságot!*” – címmel, NKA pályázati támogatással. Együttműködtek a helyi német kisebbségi önkormányzatokkal, a Völgységi Kistérségi Társulással és a hagyományőrző csoportokkal. 2011-ben „*Emelt fővel – Bukovinai székelők Magyarországon*” címmel szintén nagy érdeklődést kiváltó időszak kiállítás jött létre, és novembertől kezdte meg vándorútját a környező falvakban. A „*Perzsa kincsek*” az első projektszemléletű kiállításunk régió túlnyúló együttműködés eredménye volt. 2012-ben több mint félmillió támogatással folytatódott a sorozat a „*Mint oldott kéve*” kiállítással, mely a Völgységbe telepített felvidéki magyarok néprajzát, történetét dolgozta fel. Ugyanebben az évben megkezdték egy új állandó kiállítás megtervezését. Az erőforrásaik koncentrálása miatt megnőtt az időszak kiállítások vendég- és vándorkiállítások jelentősége. 2014-ben a tájházszövetség és a szentendrei skanzen „*Nemzeti jelképeink*” című vándorkiállítását helyi és völgységi tájházi anyaggal színesítették.

Gyűjtemények

Mivel a néprajzi törzsgyűjtemény több mint 80 százaléka német vonatkozású, a többi helyi néprajzi csoport egyre pusztuló anyagának gyűjtése is kiemelt feladat maradt. A múzeum megmaradt a papíralapú nyilvántartási rendszer mellett, rövid távon csak a fotótár digitalizálásával, de hosszabb távon a teljes digitalizálással számoltak. 2013–14-ben a városi könyvtár pályázatában sor került a szakkönyvtár és dokumentumtár (1700–1700

tétel) digitalizálására. A 2006-tól a DEPO Muzeológia számítógépes nyilvántartó programmal mintegy 1600 fénykép digitalizálására, 2013–14-ben a MANDA-val való együttműködésben 2500 fotó digitalizálására került sor. Fotótárunk digitalizálásával a kismúzeumi kereteket messze meghaladó szerepet játszhatnak. Az OKM támogatásával a *Tengertánc IV.* 2006-os pályázatban 500 darab még digitalizálatlan Felden-fotó elektronikus nyilvántartásba vételére vállalkoztak Sebestyén Dezső számítástechnikai szakemberrel és a Hagyományok Házával való együttműködésben.

A Völgységi Múzeum 2900 néprajzi tárgyán kívül szakszerű leltárba került a nagymányoki német tájház 1100 tétele a Wosinsky Mór Múzeum leltárában. A Fília-programot a völgységi tájházak szintjére bővítették. A lengyeli gyűjtemények 680 darabjának, Závod tájháza néprajzi anyagának (2008-ban 500 db), Mórágý tájházának (2009-ben 500 db) leltárba vételét Csibi Krisztina néprajzos muzeológus fejezte be az OKM Fókusz pályázat segítségével. Mintegy 5000–6000 néprajzi tárgyból áll a kistérségi néprajzi tárgye gyűjtes.

A Völgységi Múzeumnak a megyei múzeum restaurátor szakembereivel kialakított kapcsolata több mint két évtizedes. 1999–2000 óta a műtárgyvédelem a rendszeres NKA pályázati támogatásokkal tervezetté vált. A bonyhádi fiúliák – Német Ház, Székely Ház – fényvédő fóliás védelme, a múzeum állandó kiállításának fóliázása 2004–2006-ban pályázat útján megvalósultak. A Fília-program keretén belül a bonyhádi *Székely Ház* bukovinai székely lakószobájának berendezése, prospektusának elkészítése a hozzá kapcsolódó gyűjtéssel valósultak meg.

Tárgyi feltételek

A múzeum épülete két évszázados műemlék, a város talán legszebb épülete, megérdemli az állandó állapotmegóvást. 2005-ben az *Állományvédelmi program* keretében minisztériumi támogatással, 1,5 millió Ft-os beruházással a padlástérben modulrendszerű raktárt hoztak létre, ebben a Pulszky Társaság különdíja is hasznosult. A restaurált, tisztított és fertőtlenített, fertőzésmentes tárgyak számára 21. századi körülményeket teremtettek a preventív műtárgyvédelem követelményeit szem előtt tartva. Bonyhád Város Önkormányzatának kedvező döntésével 2004-ben egy 30 négyzetméteres garázs átadásával a múzeum kritikus raktározási feltételeiben döntő fordulat állt be. Így a viseleteiket mind el tudták helyezni. Az elaprózott raktári egységek helyére a 2010-es évek végére egy új, közeli fűthető raktár-bázis (Szabadság tér 4.) lépett.

Tudományos feldolgozás

A tudományos feldolgozás a Völgységi Múzeum küldetésnyilatkozatának is követelménye, hiszen a múzeum a település egyetlen kutatóhelye. A *Völgységi konferencia* egy regionális szakmai együttműködés gyümölcse. A forrásfeltárást szolgálta a 18 *Völgységi füzet*, 6 *Völgységi konferenciakötet* és 5 egyéb kötet kiadása.

3. kép: A VI. Völgységi konferencia megnyitója a Polgármesteri Hivatalban

Az „Iskolabarát Völgységi Múzeum” program Múzeumpedagógiai alapok

A Völgységi Múzeum oktatási szolgáltatásai az iskolai tantervekhez illeszkedő ajánlatból, a közművelődési szabadidős programokból, kutatószolgálatból, a nagyothallóknak akadálymentesített terek biztosításából álltak. Alapját képezték az állandó kiállítások és a gyűjteményeikre épülő időszakos és vándorkiállítások. A korábbi személyes munkakapcsolatokat 2008 júniusában a múzeumpedagógiai munkacsoport létrehozásával koronázták meg. Együtt dolgozták ki „A Völgységi Múzeum iskola és látogatóbarát fejlesztésének programja 2008–2012” projektet.

A Völgységi Múzeum a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok kulturális segítője

Az 1998. évi XXVI. számú törvény – a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról – tartalmazza önálló életvitelük előmozdítását, megszabja a közintézmények számára az akadálymentesítést. Már korábban kialakult a paradicsompusztai Berkes János Gyógypedagógiai Intézménnyel, a Bonyhádon működő Árpád-házi Szent Erzsébet Szociális Otthonnal és az Öregek Napközi Otthonával egy kapcsolat, így átlagosnál nagyobb lett az értelmi sérült felnőtt és gyerek, valamint a szépkorú látogatók aránya a múzeumban. 2006-ban az infokommunikációs akadálymentesítésre, egyben az állandó kiállítás megújítására dolgoztak ki egy programot a Völgységi Többcélú Kistérségi Társulás segítségével. Együttműködési megállapodást is kötöttek a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének tolna vármegyei szervezetével.

A Völgységi Múzeumi Tanösvény program

A Völgység természetföldrajzi elhatárolása szerint a tolnai dombságnak a Mecsekre támaszkodó része. A történeti tájtudat ettől eltérően a Völgységi-patak vízgyűjtő területével fedti le. A közigazgatási Völgység egy változó nagyságú járás, a 18. századtól hol kisebb, hol nagyobb egység.

A Völgység legjellemzőbb sajátossága népességének és kultúrájának sokszínűsége és a környezeténél jelentősebb iparosodottság (kisipar, gyáripar, bányászat) volt. A Völgység nem lett olvasztótéglénye a különböző etnikumoknak, az elkülönülés és együttélés egy színes szövetű sajátos kultúrát eredményezett. A völgységi hagyományörző csoportok számukat és sokszínűségüket tekintve kiemelkednek a vármegyében. A német nemzetiségi, helyi magyar és a bukovinai székely népi kultúra megőrzése szervezetté vált a helyi és kisebbségi önkormányzatok, kulturális intézmények és civil szervezetek hálózatával.

A térségi, táji centrum, Bonyhád tükrözi a tájegység népi összetételét, így a város központja a helyi magyar, német, bukovinai és erdélyi székely, felvidéki magyar kultúrának is, és épületeiben őrzi még a zsidóság korábbi jelenlétét is. A kultúrtörténeti vonulat a Perczel-család és Vörösmarty Mihály kultusza, valamint a helyi oktatástörténet. A bonyhádi tanösvényen 12 állomást (Perczel Mór sírja, Székely Emlékpark, Tűzoltó Múzeum, Völgységi Múzeum, Német tájszoba – Ungarndeutsche Heimatstube, Székely Ház – néprajzi kiállítás és szövőműhely, Ózsinagóga – „Elfeledett arcok” fotókiállítás, gimnázium – iskolatörténeti tárlat, Óvodamúzeum, „Barokk orgonák Bonyhádról” fotókiállítás, Perczel Kúria és park – Solymár Imre Városi Könyvtár, zománcgyár-gyárlátogatás és üzemtörténeti gyűjtemény), továbbá két kézműves műhelyt (Stekly Zsuzsanna iparművész tűzománcműhelye, Herbszt Helga keramikus műhelye) sorakoztattak fel.

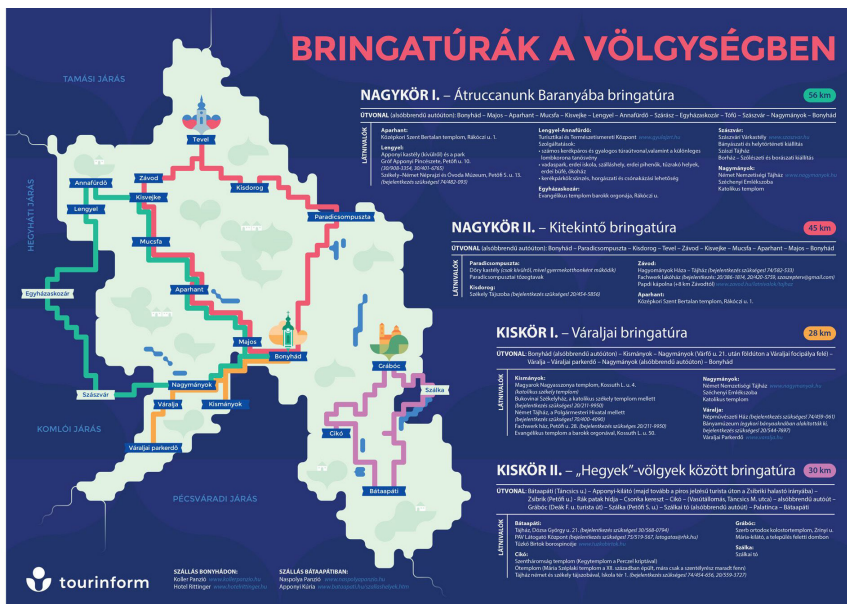

4. kép: Az Ózsinagóga terében

A program célkitűzése a Völgység táji értékeinek közkinccsá tétele. Céljuk első lépésben diákcsoportok és családok, illetve a belföldi turizmus számára olyan kínálatot teremteni, amely megismerteti az idelátogatókkal a kistáj értékeit, hosszabb távon pedig a külföldi látogatók számára is elérhetővé kívánták ezt tenni. A táji látnivalók közül az épített örökséget, majd elsősorban a népi sajátosságokat, azon belül is a tárgykulturát tükröző gyűjteményeket és a kézműves műhelyeket emelték ki egy információs füzetben, honlapokon és megállító táblákon. A megjelenítés múzeumi tanösvény egynapos (ipari út, néprajzi utak, bukovinai székely, német utak) kialakításával történt. Az egynapos városi program térségi kiterjesztésében közreműködtek a völgységi tájházvezetők. A bonyhádi egynapos programajánlatok a látogató vendégek érdeklődésének megfelelően a völgységi utakkal két-három naposra bővíthetőek a helyi szálláshelyek kihasználásával.

Két megállító táblát rakott ki Závod Község Önkormányzata a Fókusz pályázatban, majd Bátaapáti, Bonyhádvarasd, Izmény, Kakasd, Kalaznó és Kisdorog tábláit helyezték ki. A Völgységi Kistérségi Társulás Közkinccs 2008 pályázata 0,7 millió forintot költött a tanösvény füzet kiadására. Az öt városi tanösvénytábla kihelyezése megtörtént: a zománcgyári, könyvtári, Tűzoltó múzeumi, Völgységi múzeumi és a Kálvária melletti állomás.¹⁵

A tematikus utak tesztútjain belföldi felnőtt turistacsoportok, illetve a KÖN napok autóbuzsós kirándulásainak csoportjai vettek részt. A „főpróba” a Nagy-Kultúra pályázat volt, 600 tanuló látogatta meg a bonyhádi tanösvényt a régióból. A Völgységi Múzeum partnerei az önkormányzatok, helyi egyesületek, tájházak, kézművesek, ipari üzemek, szálláshelyek voltak.

5. kép: A tematikus utak kerékpáros turista változatai – Gáspár Gabriella írodavezető, Kolbert András grafikus munkája

15 SzöTs 2009; TÁMOP 3.2.8/A-08-2008-0002 pályázat: A megszólítani kívánt közösség nagysága főépületünkben és telephelyünkön 4800 fő, a programok résztvevőinek éves száma 2200 fő.

A „látogatóbarát múzeum” követelményei

A Völgységi Múzeum iskola- és látogatóbarát fejlesztési projektje eddigi tevékenységeikre szervesen épült. „Élményszerű múzeumi programok a Völgységi Múzeumban” címmel elnyert, 2 millió forintos összköltségű, 2009. április–májusában megvalósult pályázat kedvezményezettjeként a múzeum bekapcsolódott a „Múzeumok Mindenkinek Program a Múzeumok oktatási és képzési szerepeinek erősítése Központi módszertani fejlesztés” című kiemelt projektbe.

A „*Gestern und heute: alte Sachen – kleine Leute – Német nyelvoktatás a Völgységi Múzeumban*” című tematikus foglalkozás célcsoportja a tanköteles korú, nagycsoportos óvodások voltak. A foglalkozás a kultúra befogadása mellett a viselkedésminták begyakorlására is törekedett. A múzeumok tudatos használata egyben stratégiaváltás. Horváth Klára nemzetiségi óvónő, Rónai Józsefné ny. német szakos tanár, Wusching József zenész és Herbszt Helga fazekas voltak a partnerei Csibi Krisztina, néprajzos muzeológusnak a megvalósításban.

„*Elődeink hétköznapijai és ünnepei – Német nyelvoktatás a Völgységi Múzeumban*” című múzeumi óra tematikus sarokpontjai a NAT kulcskompetenciáihoz kötődtek: a szülőföld, a haza és népének megismerése, a vidéki élet hagyományai, jellegzetességei, a gyermekek és felnőttek egykori és mai életének összehasonlítása, nemzetiségi értékeink, hagyományaink megbecsülése, a német nemzetiség nyelvének megismerése és használata, a kommunikatív nyelvi kompetencia kialakítása, az adott szituációnak megfelelő nyelvhasználat képességének fejlesztése. A nyelvtanulás iránti pozitív attitűd és motiváció kialakítása az élménygazdag ismeretátadás eszközével történt. Glöckner Éva német nyelvoktató tanító, Köhlerne Koch Ilona táncoktató, Wusching József zenész és Csibi Krisztina, néprajzos muzeológus voltak a megvalósítók.

Ennek folytatása „*A Völgységi Múzeum iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítésére*” a városi önkormányzat 13 millió forintos pályázata lett. 2011 augusztusára beépítésre került a modern technológia;¹⁶ iskolabarát fejlesztés, mely kisugárzik a családokon át a felnőttekre is. Az információs pultok a lexikális tudást képi és hangillusztrációkkal egészítik ki, „barangolásra” adnak lehetőséget. Interaktívak, a dinamikus látványhoz szokott ifjúság igényét szolgálják: „elektronikus kiállítás.” A kerekesszékes mozgáskorlátozottaknak elérhetővé teszi virtuálisan az emeleti tárlatot. A beépített indukciós hurok a nagyothallók számára funkcionál. Az interaktív térkép, aktív információs tábla a Szabadság téren a Múzeumi tanösvény tájékoztatója. Nyomógombokkal és ledes kis lámpákkal akár táji kirándulások összeállíthatók rajta. A pályázati projektek áthúzóó öt éves megvalósítása döntően befolyásolta középtávú tervüket, hiszen a TÁMOP 2014-ig, a TIOP pályázat 2016-ig volt fenntartandó.

Sajnos a népességszám csökkenő tendenciája mellett a korösszetétel is egyre kedvezőtlenebbül alakult. A fiatalok arányának lecsökkenése – Tolna vármegyén belül Bonyhádön a legmagasabb mértékű –, az idősek számának és arányának nagymértékű növekedése figyelhető meg. Ezért különös figyelmet kell fordítani az iskolázás és az időskori ellátórendszer fejlesztésére, valamint a foglalkoztatottságbarát gazdaságfejlesztésre. Az intéz-

¹⁶ TIOP – 1.2.2. – 09/1. 2010-ben elnyert pályázat.

mény számára az oktatómúzeum-szerep erősítését és az időskorúakkal való foglalkozás kibővítését vonta maga után.

Az óvodák és általános iskolák a Bonyhádi Oktatási és Nevelési Intézmény (BONI) szervezetébe tagozódtak 2008-ban, majd 2012-ben a BÁI (Bonyhádi Általános Iskolai Intézmény) mellett létrejött a Bonyhádi Varázskapu Bölcsőde és Óvoda; Bonyhádon 6 óvoda, 1 bölcsőde, továbbá Izmény, Kiszveke, Kisdorog, Kakasd és Váralja óvodáival 12 egységgel. A szervezeti átalakítás az iskolák esetében nem jelentett lényeges változást, a kapcsolattartó tanárok személye nem változott, viszont az óvodavezetéssel meglévő együttműködés kamatozott a koncentrációval.¹⁷

A Bonyhádi Általános Iskolai Intézményegység három iskolával működött:

- Széchenyi István Általános és Alapfokú Művészetoktatási Iskola,
- Vörösmarty Mihály Általános és Alapfokú Művészetoktatási Iskola,
- Arany János Gimnázium.¹⁸

6. kép: Múzeumpedagógiai évnnyitó: A rajzpályázat eredményhirdetése Kovács Ferenc festőművésszel a múzeum lépcsőjénél

Az egyházi fenntartású Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Kollégium, Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolába már nemcsak a kistérségből, hanem a

¹⁷ Kakasd óvodája kivált. Összesen 1200 általános iskolás tanult akkor a bonyhádi intézményekben, 50 osztályban, ami átlagban 25 fős osztályokat jelentett. Ez az iskolatípus is mintegy 350 tanulót fogadott a kistérség Bonyhád közeli településeiről.

¹⁸ Az Arany János Gimnázium 9–12. évfolyamon, négy osztályban, 100–120 tanulót oktattak. A Vörösmarty iskolát az önkormányzat átadta az evangélikus egyháznak, létrejött a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Kollégium, Alapfokú Művészeti Iskola, ezen belül az általános iskola létszáma 542 fő, a gimnáziumi létszám 830 fő volt 2024-ben.

vármegye más településeiből, sőt megyén kívülről is érkeznek diákok, egy részük napi ingázással, más részük kollégiumi elhelyezéssel.¹⁹

A Tolna Vármegyei Szakképzési Centrum új keretekbe helyezte a bonyhádi szakoktatást. A két szakközépiskola ennek szervezetébe tagozódott. Minden középiskolában kiépített a korszerű számítástechnikai háttér. Tornaterem és könyvtár minden intézményben megtalálható.

A két középiskola:

- Jókai Mór Szakképző Tagintézmény,
- Perczel Mór Közgazdasági Szakközépiskolai Tagintézmény.²⁰

Az intézmények földrajzi távolsága behatárolja a múzeum lehetőségeit. Öt percen belül elérhető egy szakközépiskola, egy általános iskola, a tíz perces rádiuson belül van még a szakképző iskola, egy általános iskola pedig 25-30 perc alatt tudja megközelíteni a múzeumot. A vidéki iskolák, amelyek csak kirándulás keretében jöhetnek, ilyenkor tagozat szintű egész délutános foglalkozást szerveznek.

„A Völgységi Múzeum iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítésére” tevékenység tartalma:

I. Új oktatóter kialakítása a kiállítás német szobájában és a Perczel- emlékszobában: információs pult, mozivá alakítható tér.

Csoportos és egyéni látogatók számára hasznos, 20 darab összerakható székkal, a három legyártott illeszthető sötétítővel. Az összecsukható asztalok foglalkoztató terem kialakítását eredményezték a különböző diákkorosztályok, felnőttek számára.

II. Meglévő oktatóterek modernizációja az emeleti kiállítóterben: indukciós hurok, digitális falikép, interaktív tábla, LCD televízió, hangosítás.

A hangosítás minőségi film- és hangfelvételek készítésére is lehetőséget ad, megkönnyíti a közönségszervezést. A helyi televízióval együttműködve a videótárunk is bővül újabb digitális tartalmakkal. A német szobával egybenyitható, összesen 45 fő leültetésére van lehetőségünk.

III. Gyermeksarok a zománcgyári szobában: zománcedénykészletek, tapintható tárgyak.

A zománcedénykészletek nemcsak tapintható tárgyak, hanem játszanak vele az óvodások és kisdiákok. Négy darab asztalka, 12 kisszék fért el. A kiállításba illesztették a vakok és gyengénlátók szekrényét-pultját, eredeti bonyhádi zománcedények különböző típusait ismerhetik meg a látogatók.

IV. Önálló infopont: IKT-infrastruktúra

Négy darab számítógép: 1 szerver, 3 kiszolgáló, internet hozzáférés és villamos hálózatbővítés helyi cég megvalósításában. Elérhető a Sulinet, a MEK, a Völgységi Múzeum és a Völgységi Tájékoztató Alapítvány honlapjai, digitalizált fotók, néprajzi és történeti tárgyak fotói.²¹

---

¹⁹ Az egyházi gimnáziumban 610 diákot neveltek.

²⁰ Ebből szakképzésben vett részt 422 diák. A két iskola egyesült: a Tolna Vármegyei Szakképzési Centrum Perczel Mór Technikum és Kollégium intézménye.

²¹ Ez az elem okafogyottá vált a mobiltelefonok elterjedésével.

Múzeumok mindenkinek

A 21. század elején közművelődési tevékenységükben fokozatosan megjelentek a fesztiválemek. A „Kulturális Örökség Napjai”-t 2003, a „Múzeumok Éjszakájá”-t 2006 óta szervezik meg Bonyhádön. 2007-ben az október–novemberi programjaikat a „Múzeumok Őszi Fesztiválja” országos rendezvénysorozat részeként fesztivállá szervezték át. Bonyhád város múzeuma ezen a sorozaton az OKM és az NKA, helyi szponzorok támogatásával, az együttműködő kulturális-oktatási intézmények, egyesületek, szervezetek, művészeti és zenei csoportok segítségével színes, széles látogatói kör számára közönségسالogató programmal kívánja népszerűsíteni a kulturális örökség értékeit. Mindhárom alkalom éves, állandó időponthoz kötődő, kis költségvetésű, fesztivál jellegű rendezvénnyel színesíti a helyi fesztiválnaptárt.²²

A „Ház és Ember a Völgységben a középkortól napjainkig” új állandó kiállítás

„A Völgységi Múzeum új állandó kiállításának szakmai terve 2013–2017” címmel 2013-ban a múzeum igazgatója projekttervet fogalmazott meg. A projekt célja regionális szakmaközi együttműködésben annak közös kivitelezésű előkészítése–tervezése és megvalósítása. Szakmai célcsoportja a megyei múzeumközi munkacsoport tagjai, a régióban élő levéltáros és helytörténész kollégák. A gyűjteményi stratégia, az állagmegóvás, a kiállítási stratégia, a tudományos feldolgozó munka, a közművelődési és továbbképzési középtávú terv mind alárendelődött az új állandó kiállítás megvalósításának. Ez egyben alapja lett az intézmény 2014–18. évi új középtávú stratégiájának.²³

7. kép: A „Kulcsos gyerekek” táborának résztvevői a német szobában²⁴

²² Szóts 2011.

²³ Szakmai-vezetői program a Völgységi Múzeum működtetésére 2014–2018. Bonyhád Közös Önkormányzati Hivatal Múzeum vezetői pályázat 91-7/2014/01. 2014. 04. 04.

²⁴ A fényképfelvételeket a múzeum munkatársai készítették.

A múzeumpedagógiai terv általános célkitűzése, a fejlesztések célja, hogy megismertessék a látogatókkal a múzeum küldetésében megfogalmazott helyi népcsoportok hagyományos kultúráját, rámutassanak a történeti korok értékeire, megerősítsék az egyének szülőföldhöz kötődését. A múzeumpedagógiai foglalkozások teljes egészében a múzeum tudományos kutatásaira alapozottak. A foglalkozások mindegyike kizárólag a helyi kultúrát, a helyi szokásokat építi be anyagába. A múzeumi környezetben, muzeális tárgyakkal szemléltetett foglalkozások nemcsak a tudás bővítését segítik elő, hanem láthatóan nagyobb hatásfokot lehet elérni az információk rögzülésében is. Mindezt beépítik az iskolai tananyagba, ezért olyan programokat állítottak össze, amelyek nem egyszerű iskolán kívüli foglalkozásoknak számítanak, hanem alkalmasak lehetnek iskolai tanórák kiváltására.

A Völgységi Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásai három nagy csoportra oszthatók:

- a) Tananyaghoz kötődő tematikus foglalkozások.
- b) A múzeum kiállításaihoz kötődő speciális tárlatvezetések, foglalkozások.
- c) Külső helyszínen szervezett, a tájhoz kötődő, szabadidős, tematikus foglalkozások.

A gyerekek által legjobban kedvelt foglalkozás a báb- és dramatikus játék. A bábjátékhoz állandó, különböző karaktereket képviselő, nagyméretű fakanálbábokat készítettek. Tapasztalták, hogy a gyerekek szeretik a különböző jellemvonásokkal felruházott ember- és állatszereplőket, ragaszkodnak hozzájuk, hiszen újra és újra megjelennek az év folyamán az aktualitásoknak megfelelően. Az ételkészítésnél a bemutatandó ételek felhívják a figyelmet a hagyományos ízlésre, a régi, jól bevált, egészséges táplálkozásra. A múzeumban kóstolt ételek és népi hagyományok újraélednek a völgységi családok körében. A foglalkozás rendszeres eleme a kézművesség, pontosabban fogalmazva a manuális feladatok elvégzése. Legtöbbször ez a helyi hagyományokon alapuló eszköz, tárgy előállítását jelenti. Mindenképpen ragaszkodnak ahhoz, hogy fontos természetes alapananyagokat – fa, vessző, szalma, cserép, fém, zsinag, rafia stb. – hasznosítsanak.

A múzeumpedagógia számára alkalmas terek kialakítása mellett kiemelten fontos feladat a gyűjtemények digitalizálása, melyek szükségesek ahhoz, hogy a modern technika segítségével is élményt nyújthassanak a gyerekeknek. A legkisebbeket még leköti a régi tárgyak vonzása, de a 10–18 éves korosztály számára elengedhetetlen a modern technika alkalmazása. Az újabb módszerek, az újabb technikák igényelték az új múzeumpedagógiai terek kialakítását.

Alapkövetelménnyé válhatott az új állandó kiállítás megvalósításában a saját gyűjteményre való támaszkodás.²⁵ A kiemelkedő gyűjteményi irányok a helyi ipar, illetve a német, bukovinai székely és a felvidéki magyar viseletek és textilek. A Völgységi Múzeum tájmúzeumi időszakának 15 esztendejére jellemző folyamat volt a gyűjteményezés felfutása, a saját gyűjtemény kialakítása. Jelentős gyarapodásnak kell tekinteni a bonyhádi és a kakasdi tájszoba bútorzatát, valamint a 18. századi Pavlik-féle fegyverkovácsműhelyt, a grábóci Iflinger-Müller kovácsműhelyt. A gyűjteményfejlesztés elsődleges céljává vált az eredeti komplett tárgye gyűjtések megszerzése.

A történeti törzsgyűjtemény legértékesebb része a restaurált, lengyeli Apponyi-család 19. század közepéről származó szalంగarnitúrája, mely örökség útján került a múzeum

²⁵ A 2012. december 31-i állapot szerint 3000 néprajzi, és több mint 1700 történeti tárggyal rendelkezett a múzeum, valamint több mint 6300 fotó és több mint 2800 dokumentum került a leltárkönyvekbe.

birtokába. A nagymányoki Gölcz Pál gyűjteménye a bányatörténet értékes együttese. A történeti tárgyi, fotó- és dokumentumgyűjtemény döntően ipartörténeti (gyáripár: cipőgyár és zománcgyár, bányászat, kézművesipar, háziipar) és jelenkori szervezettörténeti összetételű, valamint elsősorban a helyi iparos családok hagyatékait tartalmazza.

Az új tárlat szervesen építkezik a tájegység néprajzi sajátosságaira, múltjára, ugyanakkor figyelembe veszi a törzsgyűjtemények szerkezetét, időben pedig bekapcsolja a közelmúltat, az ötvenes éveket, a Kádár-korszakot a rendszerváltozásig, figyelembe veszi az épület adottságait, a termék beosztását. Alapelve, hogy a belső tereket, enteriőröket tematikus egységekre bontva jelenítse meg.

2015-ben a múzeum igazgatója munkatársaival elkészítette a kiállítás szakmai forgatókönyvét, látványtervét és a kiállításvezető kéziratát. A tervet 26 millió forinttal támogatta a minisztérium Kubinyi Ágoston programja, amelyet az önkormányzat 10 százalékkal egészített ki, így készülhetett el az első ütem 2016. június 2-ára, a második ütem 2017. május 11-ére.²⁶

„*A kultúra csarnoka – nyílt napok*” jegyében 2017 májusában a Községek Hete rendezvénysorozathoz kapcsolódóan megkezdte a múzeum a kiállítás megismertetését a nagyközönséggel. Célcsoportjai civil szervezetek, felnőttek, az Y- és Z-generáció tagjai, a völgységi óvodák, iskolák voltak. Matinéra, sajtótájékoztatóra, Facebook-profil készítésére hívta őket. A „*Múzeumi Csalogató!*” tartalma: „*Ha kíváncsi arra, hogyan éltek a középkori várak lakói, milyen templomokban imádkoztak, milyen volt a bonyhádi gótikus templom, hogyan termesztették a szőlőt, készítették a bort, hogyan készült a könyv és a lópatkó a 19–20. században, milyen volt egy arisztokrata család szalonja, hogyan fejlődött a cipőgyártás a csizmadia céhtől a szövetkezetekig, milyen felvidéki magyarok szobája, a székely ház, a németek fagerendás (fachwerk) háza, az 50-es 60-as évek lakása (retro), kik voltak az '56-os forradalmárok Bonyhádon, akkor jöjjön el hozzánk, tekintse meg tárlatunkat!!!*”²⁷

A Völgységi Múzeum projektje: „A Múzeum Bonyhádért 2019–2020”

A Völgységi Múzeum alkotó résztvevője volt a város önkormányzata által életre hívott, „*Élő város*” – *Helyi közösségi és kulturális innovatív programok együttműködésének támogatása* című helyi akciócsoportnak. A városi Tarka Marha Fesztiválon, illetve a Völgységi Könyvfesztiválon 1–1 koncert, a Múzeumbaráti Körben múzeumi mozi 13 alkalommal: „*MŰPA–HD – határtalan Műpa élmény,*” 13 kézműves foglalkozás „*Tű, cérna, olló*” címmel Binder Bori néprajzos muzeológussal a Múzeumok éjszakáján és Múzeumok Őszi Fesztiválján került megrendezésre.²⁸ 2021-től az új vezetés az eredményekre támaszkodva alakította a múzeumpedagógiai koncepciót, illetve a tudományos ismeretterjesztést, és kiteljesítette a gyűjtemények digitalizálását.

Összefoglalva, egy lassan építkező, de céltudatos folyamat volt a tájmúzeum kialakulása az első három évtizedben. Megszülettek saját gyűjteményei, amelyeknek állagmegóvása és raktározása biztosítottá váltak. A Völgységi Múzeum kis létszámú területi múzeum, a foglalkozásokon a múzeumpedagógus mellett a teljes személyi állomány közreműködik.

²⁶ LOHN-Szöts 2017; Új állandó tárlatot kapott a Völgység. *Tolnai Népiújság* 2017. május 12. 3.

²⁷ Szerző fogalmazványa a Községek Hete felhívására.

²⁸ Bonyhádi Helyi Akciócsoport (TOP -7.1.-16-H-102-2) <http://hacs.bonyhad.hu/start.php> [Letöltés ideje: 2025. március 1.]

Lelkes kis csapat formálódott az idők során. A múzeum saját közművelődési programjával illeszkedik a kisváros, valamint a szakmuzeológusok tudományos és ismeretterjesztő tevékenységével a vármegye és a régió kulturális életébe.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

MANDA Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet

MOKK Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre

VTKSZÉ A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetének Értesítője

VM A Völgységi Múzeum Adattára

VM D Völgységi Múzeum Dokumentumtára

ADATKÖZLŐK

Bíró István 1988

Bíró Jánosné 1987

Eckert Jánosné 2025

Steib György 1988

SAJTÓFORRÁSOK

A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetének Értesítője 1947

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

MNL TML Tolna Vármegyei Levéltár IV.417. b. Völgységi (bonyhádi) járás főszolgabírájának (főjegyzőjének) iratai
Közigazgatási iratok (1872–1950) 1945.07.21. 2658. 9.d.

IRODALOM

- ANDRÁSFALVY 1984 ANDRÁSFALVY Bertalan: Honismeret, helytörténet, tájházak tudományos és közművelődési értékei a Dél-Dunántúlon. In: *Honismeret, helytörténet, tájházak*. Szerk. VADAS Ferenc. Szekszárd, 1984. 4–15. (Múzeumi füzetek)
- BALASSA 1995 BALASSA Iván: *Székely Múzeum, Bonyhád, Tolna megye, 1947–1950. Adalékok a Székely Nemzeti Múzeum második világháború utáni történetéhez*. https://epa.oszk.hu/03200/03277/00002/pdf/EPA03277_acta_1996_1_305_316.pdf [2025. március 1.]
- BODOR 1975 BODOR György: A honismereti munka kezdetei a dunántúli székelek körében. *Honismeret* 3. (1975):5–6. 90–95.

- BONYHÁDI 1962 BONYHÁDI Márton: Múzeum. In: *Tíz éves a bonyhádi „Vörösmarty” Járási Művelődési Ház*. Szerk. MAJOR Mátyás. Szekszárd, 1962. 60–63.
- GYALOG 1894 GYALOG István: *A Tolna–Baranya–Somogyi Ág. Hitv. Ev. Egyházmegye Bonyhádi Algymnasiumának Értesítője az 1893–94. tanévről*. Bonyhád, 1894.
- V. KÁPOLNÁS 1996 V. KÁPOLNÁS Mária: Székely múzeumok hányattatásai. *Limes* 9. (1996):3. 127–144.
- KOLTA 1975 *Bonyhád a 18–20. században*. Szerk. KOLTA László. Szekszárd, 1975.
- LOHN – SZŐTS 2017 LOHN Annamária – SZŐTS Zoltán: *Ház és ember a Völgységben*. Bonyhád, 2017. (Völgységi Füzetek 18.)
- MARKOVICS – SZŐTS 2004 MARKOVICS Mihályné – SZŐTS Zoltán: *110 évesek a bonyhádi menedékházak*. Bonyhád, 2004. (Völgységi Füzetek 10.)
- NAGY 2017 NAGY István: Bonyhádi Evangélikus Gyűjtemény. In: *Bonyhád lexikon*. Szerk. STEIB György. Bonyhád, 2017. 67.
- STEIB – TARCSAY 1973 STEIB György – TARCSAY István: *A Bonyhádi Zománcgyár története*. [Bonyhád], 1973. (Üzemtörténeti Füzetek 8.)
- SZŐTS 1989 SZŐTS Zoltán: A régiségtártól az iskolamúzeumig. In: *Tolnai tájak*. Szerk. ROSNER Gyula. Szekszárd, 1989. 24–26.
- SZŐTS 2009 SZŐTS Zoltán: *Völgységi Múzeumi Tanösvény és Tematikus Utak*. Bonyhád, 2009. (Völgységi Füzetek 14.)
- SZŐTS 2011 SZŐTS Zoltán: *Iskolabarát Völgységi Múzeum*. Bonyhád, 2011. (Völgységi Füzetek 16.)
- ZERINVÁRY 1943 ZERINVÁRY János: *A Tolna–Baranya–Somogyi Ág. Hitv. Ev. Egyházmegye Bonyhádi Gimnáziumának Évkönyve az 1942–43. tanévről*. Bonyhád, 1943.

Melléklet : A Völgységi Múzeum ajánlatai 2017. Részletek

Múzeumi foglalkozások az általános iskolás alsós korosztályának

Kor- osztály	Cím	Tevékenység	Idő- tartam	Az órát tartó személy	Helye	Díj
Alsó tagozat	<i>Várak, templo- mok, kastélyok, pincészetek</i>	Hajtogatás – építőkockázás* – színezés	45 perc	kísérő tanítók	I. VI. Terem	100 Ft/fő (anyag-költ- ség)
Alsó tagozat	<i>Ima és gyógyu- lás – templomok, búcsújáróhelyek</i>	Illatfelismerés, kóstolás	30 perc	kísérő tanítók, múzeum- pedagógus	I. Terem	- 2500 Ft/ csoport
II–IV. osztály	<i>Betűvadászat</i>	Nyomdázás	30 perc	kísérő tanítók	III. Terem	-
II–IV. osztály	<i>„Két krajcárom volt nékem”</i>	Boltos játék	30 perc	kísérő tanítók	IV. Terem	-
Alsó tagozat	<i>Völgységi népcso- portok hagyó- mányvilága</i>	Öltöztetés. Mesék, dalok tanulása	45 perc	kísérő tanítók, múzeumped- gógus	VI–VII. Terem	- 2500 Ft/ csoport
Alsó tagozat	<i>Cecei Éva és Bornemisza Gergő</i>	Bábok készíté- se, dramatikus játék	30 perc	kísérő tanítók	I. Terem	- 2500 Ft/ csoport
Alsó tagozat	<i>Szüret</i>	Bábok készíté- se, dramatikus játék	30 perc	kísérő tanítók, múzeumped- gógus	II. Terem	- 2500 Ft/ csoport

*Első osztályosoknak.

Óraajánlat a felső tagozatosoknak és középiskolásoknak

Tantárgy	Cím	Forma	Idő-tartam	Az órát tartó személy	Helye, tartalma	Díj
Hon- és népismeret	<i>A múltbeli élet tárgyai</i>	Múzeumi óra	30 perc	szaktanár vagy történész muzeológus	II., IV., VI., VII–X. terem, pincetárlat	- 2500 Ft/csoport
Történelem	<i>Várak, templomok népe – élet a középkorban</i>	Múzeumi óra	30 perc	történész muzeológus	I. terem, filmek	2500 Ft/csoport
Történelem	<i>Új vaskor – a 19. századi ipari forradalom időszaka</i>	Múzeumi óra	30 perc	történész, muzeológus	II–IV, VI–VII. terem, pincetárlat filmek	2500 Ft/csoport
Történelem	<i>Apponyiak – egy arisztokrata család: életmód, kultúra a dualizmus idején</i>	Múzeumi óra	30 perc	történész, muzeológus	V. terem	2500 Ft/csoport
Történelem	<i>Trianontól a Párizsi békéig – felvidéki magyar sors</i>	Múzeumi óra	30 perc	történész, muzeológus	VI. terem	2500 Ft/csoport
Történelem	<i>Életviszonyok az 1950-es évektől a rendszerváltásig, 1956 forradalma</i>	Múzeumi óra	30 perc	történész, muzeológus	VII. terem, filmek	2500 Ft/csoport

The Role of the Völgység Museum in Education and Scientific Dissemination (1987–2020)

by Zoltán Szöts

(Summary)

This study presents the collections of the Völgység Museum, explores their origins and history, analyzes their evolving role in education and scientific dissemination, and discusses the current functions of the collections. Its aim is to demonstrate that small urban museums have become indispensable in shaping the historical consciousness and identity of local communities. By gaining a better understanding of the past, the experiences accumulated here can help leaders, institutions, and farmers and entrepreneurs make informed long-term decisions, and plans and programs that successfully promote development can be created based on an assessment of today's needs. It can also serve as a model for similar small towns on how to build a museum collection that fits organically into its social and cultural environment. The method is a case study, an examination of the museum's three decades of activity, based on the historical and ethnographic core collection, auxiliary collections (document and photo archives, data archives), and archival, printed, and oral sources. Over the past three decades, the Völgység Museum has become a „school-friendly” and then a „visitor-friendly museum” through tenders and projects. With the Völgység Museum Study Trail and the Tourinform Office, it has become a base for cultural tourism, and with the Museums for Everyone Program, it has become a cultural aid for disadvantaged social groups. In terms of scientific processing, it fulfills its mission with conference events, outstanding book publishing relative to its size, and advanced collection digitization.